

[%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%93%D1%80%D0%B8%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf](#) (дата звернення: 05.01.2024).

10. Іванченко Н. М. Принципи впровадження та переваги STEM-освіти. URL: <http://timso.koippo.kr.ua/hmura13/ivanchenko-nataliya-mykolajivna-pryntsypuvprovadzhenyata-perevahy-stem-osvity/>

11. Квечінські З., Шліверські Б. Педагогіка / Kwieciński Zbigniew, Śliwerski Bogusław: Pedagogika 2, PWN. Краків, 2017.196 с.

12. Коваленко О., Сапрунова О. STEM-освіта: досвід упровадження в країнах ЄС та США. Рідна школа. 2016. № 4

13. Концепція «Нова українська школа». *Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України*. URL: <http://mon.gov.ua/2016/12/05/konczepczyia.pdf> (дата звернення: 05.01.2024).

*Наук. керівн.: Гриценко А. П., доктор пед. наук, доцент*

*Подшивалов Микола*

## **ЗАСТОСУВАННЯ ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ЗАДЛЯ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

*У статті досліджено питання використання історичних джерел на уроках історії України в процесі формсування у здобувачів освітт інформаційної компетентності.*

**Ключові слова:** *історичні джерела, інформаційні ресурси, інформаційна компетентність, історія України.*

Сучасність не стоїть на місці, освітні пріоритети змінюються. Головне завдання для нинішніх учителів громадянської та історичної освітньої галузі не тільки навчати здобувачів загальної середньої освіти «готовою інформацією», а й формувати розуміння того, що фундаментом історичної науки є так звані «історичні джерела». Учні повинні знати, що в історичних джерелах завжди

наявні два види інформації: об'єктивна та суб'єктивна. Якщо хтось із дослідників історії пише певну наукову роботу, то обов'язково повинен опиратись на інформацію, що міститься у джерелах.

Професійна діяльність сучасного учителя навчальних предметів громадянської та історичної освітньої галузі передбачає сформованість таких умінь і навичок, як: пошук, опрацювання історичних джерел (письмові, речові, усні, етнографічні або вербальні, зображальні, оповідні, особового походження, масові та немасові тощо), засвоєння історичних фактів, подій (дат), персоналій, дослідницькі вміння; аналіз та критичне оцінювання свідчень (джерел) минулого, проєктувальні та конструктивні вміння; історико-творча та виховна діяльність (організація гурткової роботи, краєзнавчих розвідок, історичних ігор, квестів, походів тощо), уміння застосовувати здобуті історичні знання на практиці [18, с. 69].

Варто усвідомлювати, що навіть найдосвідченіші науковці не мають постійної можливості безпосередньо опрацювати об'єкти свого дослідження. Це пов'язано з тим, що минуле безповоротне, а тодішні події відтворити знову нереально. Проте їх однозначно можна простежити в історичних джерелах, які збереглись до нашого часу і є фактично єдиними носіями інформації про минуле. Для роботи з історичними джерелами доцільно застосовувати хрестоматії з історії України та всесвітньої історії в різних класах [19; 20; 21; 22]. Важливу роль відіграють також так звані книги для читання, де зібрані, адаптовані для учнів того чи іншого класу уривки з художніх творів про різні історичні події [24; 25; 26; 27; 28]. Також сприяють організації роботи з історичними джерелами ряд навчальних посібників серій «Усі уроки» та «Мій конспект», в яких представлені адаптовані джерела та розроблені дидактичні завдання з формування у здобувачів освіти інформаційної компетентності [6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17].

Сучасний учитель громадянської та історичної освітньої галузі повинен оформувати у здобувачів освіти уміння використовувати історичні джерела.

Українські вчені-методисти П. Мороз та І. Мороз джерела розподілили на: писемні, речові, візуальні, усні [30]. Л. Задорожна класифікувала історичні джерела за формою і змістом. За цими критеріями вона виділяє джерела оповідного характеру та документальні. До документальних належать мемуаристика, актові, статистичні та юридичні документи. До другої групи відносяться наукові, навчальні, художні та історичні твори, періодична преса і науково-популярна література [23].

Чи не найбільш детально розглянули роботу з історичними джерелами на уроках історії методисти української історичної освіти О. Пометун та Г. Фрейман у своєму навчально-методичному посібнику «Методика навчання історії в школі». Вони подали декілька класифікацій джерел. Відповідно до першої, то документи поділено на три значні групи: актові, оповідно-описові та художні. «Актові документи – це юридичні, господарські, політичні, програмні (грамоти, закони, укази, програми, промови). Оповідно-описові документи – літописи, хроніки, мемуари, листи, описи подорожей. До пам'яток художнього слова належать твори усної народної творчості (міфи, байки, пісні, крилаті вирази, анекдоти тощо» [32, с. 149]. До другої групи ввійшли документи згруповані за своїм змістом: державно-правові; господарські; наукові; документи внутрішньополітичного характеру і окремо зовнішньополітичного; філософські праці; міфологія; матеріали релігійного характеру; витвори художньої літератури; оповідно-описові твори [32, с. 149].

Важливе значення відіграє робота з історичними джерелами, опрацювання даних і відомостей про минуле людства. На активізацію діяльності, відповідно, впливає також і застосування низки інтерактивних методів навчання [18, с. 90]. Вважаємо, що невідповідність поглядів методистів пов'язана з їх розумінням класифікацій історичних джерел в цілому та систематизацій саме письмових історичних джерел, які також, як нам вдалось пересвідчитись, мають відмінності.

Отже, опрацювання здобувачами загальної середньої освіти історичних джерел на уроках історії має бути невід'ємною складовою. Основні питання полягають у тому, як? і коли їх використовувати на заняттях з історії, проте ці аспекти також будуть досліджені у нашій кваліфікаційній роботі. Наголосимо на тому, що письмові історичні документи з-поміж усіх інших різновидів джерел на уроках історії використовуються вчителем найчастіше. Вони сприяють поглибленню знань про історичні події та розвивають аналітичні здібності школярів, формують навички самостійної роботи, викликають інтерес до вивчення історії.

Поняття «компетентність» доволі суттєве для розуміння сучасної шкільної освіти, що передбачає обов'язкове впровадження так званого «компетентнісного підходу» до навчання школярів [18, с. 13-15]. Згадувана українська методистка О. Пометун сформулювала таке визначення: «Компетентність – це здатність застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності, власний досвід у житті й навчанні» [31, с. 7].

Автори Концепції Нової української школи увагу приділили компетентностям, які мають формувати вчителі в учнів ЗЗСО, а дане поняття визначили як поєднання «<...> знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [29, с. 10]. Виходить, що поняття «компетентність» є синонімом до слів обізнаність, кваліфікованість, тямущість. Тобто, навчання компетентнісно-орієнтованого характеру незмінно зводиться до зо орієнтування на результати досягнень школярів.

У Концепції Нової української школи вони визначені як ті, яких потребує кожен з метою особистісного становлення, реалізації, розвитку громадянської позиції, працевлаштування [29, с. 10]. Зазначимо, що «<...> сформованість ключових компетентностей дозволить випускнику школи,

перебуваючи в системі професійної чи вищої освіти, ефективніше розвивати спеціальні професійні компетенції» [15, с. 37].

Ще один різновид компетентностей – загальнопредметні. Їх пов'язують з певними освітніми галузями, навчальними предметами. Учні зможуть оволодіти ними вже після засвоєння предметів певного напрямку [4, с. 6]. Третій тип компетентностей – спеціально-предметні (предметні). Вони є більш точними для конкретних навчальних предметів, зокрема відповідають специфіці їх змісту [30, с. 6]. Загалом, предметних компетентностей існує чимало, проте ми більш детально проаналізуємо саме предметно-історичні.

Методист П. Мороз зауважив, що історична компетентність зводиться до здатностей учнів самостійно пізнавати, усвідомлювати та давати оцінку минулому України та зарубіжних країн, соціальному і моральному досвіду минулих поколінь [30, с. 6]. Ця компетентність містить в собі такі компоненти: хронологічні, просторові, логічні, аксіологічні та інформаційні [15, с. 25]. Однією з найважливіших предметно-історичних компетентностей, на нашу думку, є саме інформаційна. Саме на неї ми і звернули більше уваги у нашій роботі.

Таким чином, важливу роль відіграє професійна компетентність, що включає професійно значущі знання, уміння і якості. Важливе значення має професійна позиція майбутнього учителя. Вона координується з мотивацією до професійної діяльності та професійними цінностями. Згідно з проаналізованими вище поглядами науковців ми вважаємо за необхідне виокремити ознаки, що належать до складу професійної компетентності: усвідомлення значущості сформованих знань для майбутньої професійної діяльності; розвиток творчих начал у процесі фахової підготовки; якісне відпрацювання та закріплення професійних вправ. З огляду на зазначене вважаємо, що поняття професійної компетентності доцільно визначати як поєднання практичної та особистісної готовності до виконання професійної діяльності відповідно до поставлених завдань. Отримані результати професійної діяльності залежать від

особистісного потенціалу здобутих знань, сформованих умінь та навичок [1; 18; 42].

Уроки громадянської освіти та історії неможливо уявити без використання вчителем роботи з джерельною інформацією. Провідні методисти схиляються до думки, що уроки, на яких наявна робота школярів з джерелами, повинні бути систематичними. Як вже зазначалося вище, головне для вчителів не тільки досягти засвоєння учнями конкретного поняття, теми уроку чи предмету в цілому, а сформувані у них навички пошуку, аналізу, співставлення фактів, доречного використання певної інформації. Саме на цьому і ґрунтується історично-предметна інформаційна компетентність.

Варто пам'ятати, що розвиток усіх складових вищеперерахованих історично-предметних компетентностей відбувається поступово. Як вчителю, так і учню для цього треба докласти значних зусиль, щоб досягти позитивного результату. Свого роду історично-предметна компетентність є багаторівневою, адже вона формується поетапно, спираючись на освітні ступені нинішніх українських ЗЗСО [2; 3; 13; 14; 15; 16].

Отже, уроки історії в ЗЗСО, як вже нами зазначалось, мають включати систематичну роботу учнів з історичними джерелами. У навчальних програмах різних класів з історії України та всесвітньої прописано те, що в школярів повинні поступово формуватись вміння працювати з джерельною інформацією. Саме у цьому ж і полягає вищезгадана історична інформаційна компетентність. Опрацювання джерельної інформації позитивно впливає на набуття учнями різноманітних знань, умінь та навичок.

Таким чином, робота на уроках історії з документальними джерелами позитивно впливає на школярів і сприяє швидшому закріпленню їх знань, розвитку аналітичних здібностей, вмінь відстоювати власну позицію, оцінювати значимість того чи іншого історичного джерела.

### Список використаних джерел і літератури

1. Гриценко А. П. Досвід умов формування професійної компетентності майбутніх учителів історії. *Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки" (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)* / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. № 2. С. 119-124. URL: <http://lib.ndu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/1293/1/19.pdf> (дата звернення 22.10.2023).
2. Гриценко А.П. Використання ігор під час роботи з інформаційними ресурсами на уроках історії в старших класах. *Ігри у навчанні історії в школі* / Автор-упор. К.О. Баханов. Харків: Вид. група «Основа», 2013 С. 66-74.
3. Гриценко А. П. *Всесвітня історія. 7 клас (до підручника О. І. Пометун, Ю.Б. Малієнко)*. Харків : Вид. група «Основа», 2016. 72 с. (Серія «Мій конспект»).
4. Гриценко А.П. Історіографія проблеми використання інформаційних ресурсів у практиці навчання історії. *Освітологічний дискурс: електронне наукове фахове видання*. К.: КУБГ, 2015. №3 (11). С. 70-80. URL: [http://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/260#.VYz\\_qxvtmko](http://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/260#.VYz_qxvtmko) (дата звернення 22.10.2023).
5. Гриценко А. П. Історія впровадження методики використання інформаційних ресурсів у практику навчання історії у вітчизняних школах на рубежі XIX-XX ст. Сіверщина в історії України. Зб. наукових праць. Вип. 7. Київ – Глухів: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОШК, 2014. С. 249 – 252. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/sviu\\_2014\\_7\\_62](http://nbuv.gov.ua/UJRN/sviu_2014_7_62) (дата звернення 22.10.2023).
6. Гриценко А. П., Рубленко В.М. Пропедевтичний курс «Вступ до історії». 5 клас. Харків : Вид. група «Основа», 2019. 72 с. (Серія «Мій конспект»).
7. Гриценко А. П. Всесвітня історія. Історія України (інтегрований курс). 6 клас. Харків: Вид. група «Основа», 2018. 144 с. (Серія «Мій конспект»).
8. Гриценко А. П. Всесвітня історія. 7 клас. Харків : Вид. група «Основа», 2018. 87[1] с. (Серія «Мій конспект»).
9. Гриценко А. П. Всесвітня історія. 8 клас. Харків : Вид. група «Основа», 2018. 79[1] с. (Серія «Мій конспект»).
10. Гриценко А. П. Всесвітня історія. 8 клас (за підручником Н.Г. Подалаяк, І.Б. Лукач, Ю.Б. Малієнко). Харків : Вид. група «Основа», 2017. 86[2] с. (Серія «Мій конспект»).
11. Гриценко А. П. Всесвітня історія. 11 клас. Стандартний та академічний рівні. Харків : Вид. група «Основа», 2017. 80 с. (Серія «Мій конспект»).
12. Гриценко А. П. Всесвітня історія. 7 клас (до підручника О. І. Пометун, Ю.Б. Малієнко). Харків : Вид. група «Основа», 2016. 72 с. (Серія «Мій конспект»).
13. Гриценко А. П. Усі уроки «Всесвітня історія». 7 клас. Харків: Вид. група «Основа», 2015. 190[2] с.

14. Гриценко А. П. Усі уроки «Всесвітня історія». 8 клас. Харків: Вид. група «Основа», 2016. 174[2] с.
15. Гриценко А. П. Усі уроки «Всесвітня історія». 9 клас. Харків : Вид. група «Основа», 2016. 235 [5] с.
16. Гриценко А.П. Усі уроки до курсу «Історія України». 10 клас. Стандартний та академічний рівні. Харків: Вид. група «Основа», 2012. 221[3] с.
17. Гриценко А. П. Усі уроки до курсу «Всесвітня історія». 10 клас. Стандартний та академічний рівні. Харків: Вид. група «Основа», 2012. 239[1] с.
18. Гриценко А. П. Формування професійної компетентності майбутніх учителів історії у процесі фахової підготовки: монографія. Суми: ФОП: Цьома С. П., 2021. 358 с. URL: <http://46.201.250.252/handle/123456789/2076> (дата звернення 22.10.2023).
19. Гриценко А. П. Хрестоматія зі всесвітньої історії. 11 клас. : в 3 ч. Частина II. Харків: Вид. група «Основа», 2012. 124[4] с. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 9 (105)).
20. Гриценко А. П. Хрестоматія зі всесвітньої історії. 11 клас. : в 3 ч. Частина III. Харків: Вид. група «Основа», 2012. 110[2] с. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 12 (108)).
21. Гриценко А. П. Хрестоматія з історії України. 11 клас.: в 2 ч. Ч. 1. / [голов. ред. Н. І. Харківська ; ред. О.О. Івакін ; відп. за видання Ю. М. Афанасенко]. Харків: Основа, 2011. 127[1] с. (Бібліотека журналу "Історія та правознавство" : заснована 2004 року ; вип. 8 (92)).
22. Гриценко А. П. Хрестоматія з історії України. 11 клас. : в 2 ч. Ч. 2. / [голов. ред. Н.І. Харківська; ред. О.О. Івакін; відп. за видання Ю. М. Афанасенко]. Харків : Основа, 2011. 127[1] с. (Бібліотека журналу "Історія та правознавство": вип. 9 (93)).
23. Задорожна Л. В. Методика використання історичних документів на уроках історії в загальноосвітній школі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання історії». Київ, 2005. 21 с.
24. Книга для читання. Всесвітня історія. 7 клас. / упоряд. А.П. Гриценко. Харків: Вид. група «Основа», 2016. 112 с. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 3(147)).
25. Книга для читання. Історія України. 7 клас. Частина 1. / упоряд. А.П. Гриценко. Харків: Вид. група «Основа», 2015. 94[2] с. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 10(142)).
26. Книга для читання. Історія України. 7 клас. Частина 2. / упоряд. А.П. Гриценко. Харків: Вид. група «Основа», 2015. 95[1] с. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 12(144)).



27. Книга для читання з історії Стародавнього світу. Частина 1. / упоряд. А.П. Гриценко. Харків: Вид. група «Основа», 2014. 110[2] с. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 04(124)).
28. Книга для читання з історії Стародавнього світу. Частина 2. / упоряд. А.П. Гриценко. Харків: Вид. група «Основа», 2014. 110[2] с. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 05(125)).
29. Концепція «Нова українська школа». *Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 22.09.2023).
30. Мороз П. В. Формування компетентностей учнів основної школи у навчанні всесвітньої історії : методичні рекомендації. Київ: Інститут педагогіки НАПН України, 2017. 21 с.
31. Пометун О. І., Гупан Н. М., Власов В. С. Компетентісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: методичний посібник. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с. URL: [https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/komp\\_2018.pdf](https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/komp_2018.pdf) (дата звернення 22.09.2023).
32. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі: навчально-методичне видання. Київ: Генеза, 2006. 328 с.
33. Хрестоматія з історії України. 7 клас. / упоряд. А.П. Гриценко. Харків: Вид. група «Основа», 2015. 109[3] с. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 7(139)).
34. Хрестоматія зі всесвітньої історії. 7 клас. / упоряд. А.П. Гриценко. Харків: Вид. група «Основа», 2015. 110[2] с. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 8 (140)).
35. Хрестоматія з історії Стародавнього світу. 6 клас / упоряд. А.П. Гриценко. Харків: Вид. група «Основа», 2014. 128[1] с. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 02(122)).
36. Хрестоматія з історії України. 8 клас. Частина 2 / упоряд. А.П. Гриценко. Харків: Вид. група «Основа», 2017. 108[1] с. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 1(157)).
37. Хрестоматія з історії України. 8 клас. Частина 1 / упоряд. А.П. Гриценко. Харків: Вид. група «Основа», 2016. 95[1] с. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 12(156)).
38. Хрестоматія з історії України. 10 клас. : в 2 ч. Частина 1 / Упорядник А.П. Гриценко. Харків: Вид. група «Основа», 2013. 127[1] с. – (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 04(112)).
39. Хрестоматія з історії України. 10 клас. : в 2 ч. Частина 2 / Упорядник А.П. Гриценко. Харків: Вид. група «Основа», 2013. 127[1] с. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 05(113)).

40. Хрестоматія зі всесвітньої історії. 10 клас.: в 2 ч. Частина 1 / Упорядник А.П. Гриценко. Харків: Вид. група «Основа», 2013. 126[2] с. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 08(116)).

41. Хрестоматія зі всесвітньої історії. 10 клас.: в 2 ч. Частина 2 / Упорядник А.П. Гриценко. Харків: Вид. група «Основа», 2013. 127[1] с. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 09(117)).

42. Hrytsenko A. Developing the Content of Forming the System of Intending History Teachers Professional Competence Using Multimedia Technologies. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2020, Volume 12, Issue 1 Sup. 1, pages: 330-346. URL: <https://doi.org/10.18662/rrem/12.1sup1/238> (дата звернення 02.10.2023).

*Наук. керівн.: Гриценко А. П., доктор пед. наук, доцент*

*Усок Максим*

## **ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ПИТАНЬ ЩОДО ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ІСТОРИЧНИМ МАТЕРІАЛОМ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ НАРОДНОЇ ОБОРОНИ «КАРПАТСЬКА СІЧ»**

*У статті визначено поняття інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), окреслено їх мету й завдання. Засвідчено, у який спосіб учасники освітнього процесу – педагог і здобувачі освіти – можуть використовувати ІКТ під час викладання / вивчення історичного матеріалу про Організацію народної оборони «Карпатська Січ».*

**Ключові слова:** *інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), «Карпатська Січ», історична компетентність, інтернет-проект, мультимедійна презентація, флеш-фільм, інтеративна карта, ментальна карта, онлайн-сервіс «Wordwall», веб-заняття.*

Згідно з Державним стандартом освіти діяльність учителя / викладача має бути спрямована не на жорстке регламентування діяльності здобувачів освіти, а на те, що сприяє досягненню обов'язкових результатів навчання –